



УДК 821.163.41.09(550.34)''1667''  
<https://doi.org/10.18485/bratstvo.2017.21.12>

## ДУБРОВАЧКИ ЗЕМЉОТРЕС ИЗ 1667. ГОДИНЕ У КЊИЖЕВНОСТИ

*350 година од „Велике трешње” у Дубровнику*

*Међу најзначајније теме које су нашле своје место у дубровачкој књижевности не само у доба када су заокупљале савременике, већ и у каснијим вековима, спада Велики земљотрес („велика трешња”) који је 1667. године задесио Дубровник. О земљотресу, који је од стране савременика тумачен као казна Божија за овоземаљске грехове, а потом прерастао у оквирну тему за књижевни доживљај општих људских преокупација животом, страдањима и пропасти, судбинама, чиме се писање о томе удаљавало од историчности, настао је већи број књижевних дела – песама, спева, драма, романа. Аутори њихови су били неки од најпознатијих песника епохе (савременици разарања Никола Бунић, Мато Бунић, Баро Бетера, Петар Канавеловић, Андрија Змајевић, Стијено Градић и др.).*

Током свих векова развоја и трајања дубровачке књижевности, која је пратила токове великих епоха, хуманизма и ренесансе, барока, просветитељства, књижевне промене у италијанској литератури на коју се у много чему ослањала, владајуће поетике и општевладајуће књижевне укусе, у њој је, и поред неминовних зависности од клишеа и правила, увек постојала, ма и у најтањој линији, жива веза са

историјском и друштвеном реалношћу. У свим књижевним епохама, у свим жанровима, у стилском изразу, и онда када је све тежило универзалном, дубровачки писци су били увек, у мањој или већој мери, осетљиви на историчне легендарне теме, на догађаје и реалне личности које у су њима учествовале, на све оно што је чинило суштину вишевековног трајања њихове домовине – Републике. Од хуманиста, чија су остварења, иначе, у највећој мери тежила универзалном (uoto universale), који су у низу историјских и псеудоисторијских трактата и анала, као и у поезији одржавали везу са историјском „стварношћу” која је великим делом била само легендарна, до песника који су исписивали последње странице дубровачке књижевности почетком XIX века непрекидно се чувала та нит. Нема готово ниједног значајног историјског догађаја који није имао своје књижевно виђење и тумачење у дубровачким стиховима, опеване су значајне личности, али и једва знане, мали догађаји до сасвим ефемерних збивања и личности које су имале посредне везе са Дубровником. Све је то одржавало у литератури нит која је није одвајала од Дубровника и Дубровчана.

Природно је да су највеће одјеке имали прекретни догађаји, почевши од постанка Дубровника, преко великог чина припајања Дубровачкој републици Стона са Пелешцем и дела обале у време краља Душана, четрдесетих година XIV века, од кога су их и добили. О том добро познатом историјском догађају има доста сведочанстава у актима Републике, у сачуваним изворним повељама српског владара, али и у најстаријим дубровачким аналима, у којима је већ унеколико добијао књижевне нијансе, удаљавајући се на тај начин од историјске основе, а касније је у литератури тај догађај много пута помињан. Следио је током наредних векова низ песничких интерпретација историјских, псеудоисторијских и легендарних збивања, велики број књижевних реминисценција (у драмама, еповима, спевовима) који су одржавали веома живу нит која је повезивала историју и књижевност.

Међу најважнијим и у литератури често описиваним догађајима највидније место припада разорном земљотресу који је задесио Дубровник 6. априла 1667. године. Земљотрес није само проузроковао велика страдања, већ је имао пресудни значај за даљи историјски ток који је носио Републику. Од првог тренутка именован као „велика трешња”, остао је и у следећим вековима запамћен под тим именом. Познато је да се Дубровник, коме су пре овог страдања претходили векови успона, после овог земљотреса, и поред великог упињања да се обнове рушевине, да се превазиђу превелики губици и жртве, да се уз велике напоре одржи власт иако је највећи део властеле изгинуо,

да се одбрани од два непријатеља – Млечана и Турака, да се васпоставе нормални токови живота, више никада није опоравио и да је све што је у његовом даљем трајању постојало, и поред тренутних узлета, било у постепеном опадању. То опадање, материјално и духовно, није зависило само од унутрашњих дубровачких прилика и услова, томе су доприносиле и нове геополитичке промене јер су се свуда око Републике мењале границе у зависности од премоћи великих сила. Довршило се престанком постојања Дубровачке државе почетком XIX века.

Природно је да догађај чије су се последице осећале деценијама и који никада није заборављен у Дубровнику буде непрестано тема његове књижевности. У читавом ретроспективном погледу на дубровачку историју, књижевност, културу све се дели на период до земљотреса 1667. и после њега.

О овом догађају сачувао се низ описа савременика, међу њима је било и странаца који су се задесили у Дубровнику, низ појединачних доживљаја страдања и несрећа у писмима које су преживели Дубровчани слали на разне стране, низ реалних снажних слика драматичних призора изазваних несрећама у низу – земљотресом, вапајима затрпаних које није било могуће извући испод рушевина, пожаром који је уследио и трајао данима, бежањем преживелих, пљачком. О свему томе сведочи богата архивска грађа дубровачке канцеларије која није садржала само податке о земљотресу и реалности већ и о свим каснијим политичким активностима које је влада морала да предузима, почевши од примања нових породица у племство, будући да је највећи број властеле изгинуо, до тражења помоћи на свим странама како би се Република одржала. Та сведочанства преносе тренутке окрутне стварности, у којој су се испољиле тамне стране људске природе. Наводимо неколико појединости које су сликовито представљале реални живот у Дубровнику непосредно после земљотреса, као и покушаје да се обезбеде основни услови за опстанак.

„... У поменућу среду, која је била Велика среда, у 6 сати ујутру, када су сви становници били још у кревету, земља се одједном затрсла као никад до тада; цео град је у једном тренутку био порушен. Што се тиче нас који смо били још у кревету, ми смо били сасвим запрепашћени и видели смо како се све руши. Ја сам још имао довољно времена да скочим с кревета доле и да учиним три или четири корака, али најзад све паде а ја видех једну страну дебелог зида како падала иу хтела да ме пригњечи, али на моју највећу срећу, једна греда паде с друге стране и подупре зид, те ми направи као неку

малу кућу... Кад нас опазеше / спасиоци/, упиташе нас да ли смо већ сасвим спремили новац да им дамо... најзад нам рекоше, на најсуровији начин на свету, да ће да оду кад ми немамо новаца... Прошли смо кроз рушевине и видели смо најстраховитије ствари на свету; чули смо само гласове самртника који се нису могли видети, и морали смо, да дођемо до у пристаниште, да пређемо голи преко више од четири стотине самртника и мртвих телеса."<sup>1</sup>

„... Један од сведока је изјавио да су са раскопавањем почели на Ускрс /пет дана после земљотреса/ и да су претраживали четири дана. Кад су плен поделили међу собом, пресекао је неке од њих у Цавтату Вице Ст. Соркочевић и одузео им више новаца и накита него што су нашли у Божидаревићевој кући. Код њих је, наиме, било и новаца које су добили од Јевреја и других за рад на раскопавању рушевина."<sup>2</sup>

„... Мало вијеће води истрагу против неколицине дубровачких најамника који су плачкали после земљотреса... Опљачкали су јеврејске тканине у царинарници, један скупоцени појас, који су продали у Мостару, злато и сребро манастира дубровачких калуђерица, кућу где је становао холандски посланик..."

„... За време једног оченаша срушиле су се све куће у граду без да је остала једна...као и у Конавлима... Ријеци, Гружу, Затону... Колочепу, Лопуду и у Великом Стону... Драги г. Марио, опростите ми ако пишем неумесно, јер нисам расположен, изгубио сам а без да сам их могао упокати мајку, жену и седморо деце... и многе друге пријатеље и рођаке..."<sup>3</sup>

У великом броју писама и извештаја издваја се најпотпунији опис земљотреса у *Дневнику*<sup>4</sup> властелина и песника Николе Бунића који је, ушавши у најужи круг десетковане владе која је имала да брине о насталој ситуацији и великим опасностима које су претиле, коли-

<sup>1</sup> Извештај господина Хардена о земљотресу који је доживео у Дубровнику, писан априла месеца у Млещима 1667, објављен у преводу на српски у оквиру прилога *Земљотрес у Дубровнику* (1667), СКГ, 1903, 522–527 (прев. М. Гавриловић)

<sup>2</sup> Насводи према: Р. Самарцић, *Борба Дубровника за опстанак*, Архивска грађа (1667–1670), Београд, 1960.

<sup>3</sup> Писмо властелина Франа Бобаљевића рођаку и пријатељу у Венецији, датирано у Гружу 18. априла 1667, нав. дело.

<sup>4</sup> Дневник, писан на италијанском језику, објављиван је неколико пута. Први га је издао Ј. Радонић, *Дубровачка акта и повеље*, III, 2, Београд, 1939, 761–768 (Ex archivio residentiae Ragusinae Societatis Jesu). Превод на српски (прев. Н. Стипчевић), објављен под насловом *Дневник Николице Бунића*, у оквиру већег рада под називом *Земљотрес у Дубровнику 1667*, у коме су штампани и други документи, Борба, 20. XII 1969.

ко изнутра (велики број жртава, пожар, опасноост од заразе, бежање грађана, отимачина итд.), толико и споља (притисци Млатачке Републике и Турске, упади пљачкаша преко разрушених зидина, с мора и др.), био међу најупућенијима у сва збивања. Писао је о личном доживљају, евакуацији своје породице, о консолидовању Дубровника, о државним плановима и пословима, али и о практичним недаћама и успостављању живота одмах после рушења. Он је први у страдању видео чин Божије казне јер су се његови сународници заборавили у непоштовању цркве и Бога и предавали пороцима. Осим тога што је његов опис највредније сведочанство о земљотресу, подједнако и историјски извор, Бунић је и као песник међу првима нашао снаге да се стиховима бори против општег незнања и страха.

Већ у првим данима после страдања, неколико песника, међу њима је било и оних који су преживели страхоте земљотреса, окупила је заједничка искрена жеља да са своје стране стиховима пруже утеху пострадалима, да их, позивајући их на оданост Богу, ободре и да се уједине у нади да ће се град обновити. Над свима њима лебдела је заједничка мисао и уверење да је земљотрес био заслужена Божија казна за људске грехове, за удаљавање од цркве и за препуштање човеково овоземаљским пороцима. У часу потпуне немоћи и изгубљености било је то једино могуће тумчење силе природе и опште несреће за чије узроке узнемирени и преплашени људски ум није налазио одговор.

Три песника, Никола Бунић, Баро Бетера и Корчуланин Петар Канавеловић, објединила су своје стихове у збирчицу песама која је одкал и штампана у Анкони под насловом *Град Дубровник властелом у трешњу*<sup>5</sup>. Књижицу је објавио Божо (Диодом) Бождаревић, који је и уначе на многе начине помагао пострадалој Републици. Био је међу новом властелом, која је примљена у владајући сталеж из редова грађана. Он је у исто време објавио писмо фрањевца, песника Витала Андријашевића у коме је детаљно описана страхота која је задесила Дубровник. Никола Бунић (1635–1678) је у краткој пригодној песми, која је замишљена као монолог порушеног и потом пожаром уништаваног Дубровника, у коме се обраћа грађанима и подстиче их да га обнављају, сажео своја осећања, исказивана већ и у дневнику, обележена збуњеношћу пред свеопштом несрећом, изазваном моћи природе, која су једини одговор у том часу налазила у тумачењу да

<sup>5</sup> З. Бојовић, *Барокни песник Никола Бунић*, у књ.: *Ренесанса и барок*, Београд, 2003, 218–265.

је све то било дело вишње сила. И Баро Бетера (1637–1712) у песми *Врху велике треиње града Дубровника 1667*, бранећи се од трагичних призора певао је о кратком трајању овоземаљских вредности и тако надилазио осећање безнађа. Трећи песник Петар Канавеловић (1637–1719), аутор песме *Град Дубровник властелом у треињи пјесан господина Петра Канавели властелина корчуланскога*, иако није непосредно доживео земљотрес, у пратњи генералног провидура за Далмацију одмах после рушења обишао је Дубровник, слушао тешке приче од Николе Бунића и био сведок трагичних призора:

Мајка с ћерцом, отац с сином,  
а брат с братом загрљени,  
стијена осташе под тежином  
закопани и сатрени<sup>6</sup>.

Стихови све тројице ових песника били су надахнути најдубљим хришћанским осећањем и надом у спас који може доћи само од Бога, а Бунићеви и Бетерини, као и осталих песника који су се стиховима оглашавали, најискренијим патриотизмом, љубављу према Републици којој су били дубоко одани.

Иста осећања и исте страхове и наде преносили су се и у стихове Мата Маровог Бунића и анонимног аутора песме *Дубровнику месту рођеном*. Најшире и најпотпуније земљотрес је опевао Јакета Палмотић (1623–1680). Вест о земљотресу га је затекла у Турској, у мисији поклисара, а тада још није знао да је цела његова породица настрадала у земљотресу. На повратку за Дубровник слутио је несрећу, али је и тада, по древном осећању старих Дубровчана, изнад личних стављао интересе домовине: „... Ја бих још из својих сопствених разлога имао да умрем од јада, увјерен да нико од моје чељади није више у животу... Али како сам домовини дужан више него самоме себи, хоћу да жртвујем своје несреће спасу државе”<sup>7</sup>. У годинама које су уследиле испевао је еп под насловом *Дубровник поновљен* у коме је описао своје поновно путовање на Порту заједно са Николом Бунићем. Идеја овога епа је била обнова порушеног и у сваком погледу пострадаога града и његових житеља коју је иказивао богатом оптимистичком визијом Дубровника-феникса, васкрслог из рушевина. Његово певање о об-

<sup>6</sup>З. Бојовић, *Барокни песник Петар Канавеловић*, Београд, 1880, 72–73, 108–111.

<sup>7</sup>Л. Војновић, *Како се некада волјела отадџбина: Једно писмо из мртвих – 1667*, Ново доба, 1927, 247.

нављању и уздизању Дубровника било је знак највеће духовне снаге и љубави према самоме граду јер је његова лична несрећа била од највећих.

Иако је време одмицало, тема о земљотресу и страдању није падала у заборав. Никола Бунџ је нешто касније, и даље обузет дубоким емоцијама, саставио ново песничко дело – кратки спев у коме је оснажена Палмотићева визија Дубровника-феникса (спев је писао у исто време када и Палмотић *Дубровник поновљен*, док су били у поклицарској мисији у Турској, датиран је 1668. у Једрену) – *Фениче алити срећно наређење граду Дубровнику по трећици*<sup>8</sup>. Жеља му је била, као и Палмотићу, да уз нагалашавање снаге побожности, погледом у будућност потисне тешка осећања блиског страдања, губитака најближих и материјалних ствари.

Савременик, веома угледни Дубровчанин Стијепо Градић (1613–1683), који је живео у Риму и заузимао важно место као дугогодишњи библиотекар Ватиканске библиотеке, али који је непрестано ослушкивао живот свога града, испевао је две песме на латинском језику о страдању Дубровника у жељи да упозна страни свет са свим недаћама, чак и да изазове и самилост. Потом су, такође на латинском, намењујући их страном свету, певали стихове Бенедикт Рогачић и Бенедикт Стојковић а њихове песме објављене су, заједно са Градићевим стиховима у Венецији. Поред целовитих дела о овој теми, било је много реминисценција на тај догађај у литератури, често везаних за својеврсне „јунаке” Николу Бунџа, који је остао упамћен по великој пожртвованости у годинама после земљотреса и Маројицу Кабожића. Истина је да је Маројица Кабожић, чија је биографија била веома необична тек у каснијим временима постао књижевни јунак. После убиства блиског рођака на седници већа побегао је и склонио се у фрањевачки манастир; иако је на тај начин добио азил и био заштићен од прогона, дубровачка влада га је ухапсила – што је био својеврстан скандал – извукла из цркве и осудила строгом казном. Ослободио се тек приликом земљотреса. Супротно свему што је до тада било везано за његову и за ондашње прилике изузетно слободну и самовољну личност, преобратио се у истинског јунака, спасавао је повређене, борио се против провалника који су упадали у град да пљачкају, посвећивао се свему што служи добру Републике, одлазио у опасне и одговорне

<sup>8</sup> З. Бојовић, *Песнички опис спасавања светачких моштију у Дубровнику после земљотреса 1667. године*, у зб.: *Словенско средњовековно наслеђе*, Зборник у част професора Ђорђа Трифуновића, Београд, 2002, 59–75.



мисије и у тим напорима имао доста успеха. О томе постоје многобројни подаци, а касније је ушао у књижевност као светла личност (почетком XIX века његова појава надахнула је немачког романтичарског писца Ахима фон Арнима да напише драму о њему, 1826, а неколико деценија касније постао је јунак драме *Маројица Кабога* Матије Бана, 1880).

Везаност дубровачке књижевности за реалност, за историјска и друштвена збивања, за стварне личности, иако није увек давала дела највише вредности јер је често у њима, по природи предмета, и у зависности од епохе, преовладавао пригодни тон, била је значајна одлика ове књижевности. Стварана током свих векова свога постојања под великим утицајем развијенијих литература, често у њиховој сенци, дубровачка остварења, посебно у доба хуманизма и ренесансе, као и барока, и поред угледања на све оно што су друге културе и књижевности наметале (избор тема, стил, поетика, песнички језик, филозофија епохе, универзалност итд.) дубровачкој је управо њена реалистичност обезбеђивала оригиналност и посебност. О томе сведоче све књижевне обраде историјских догађаја и личности, међу којима је Велики земљотрес из 1667. био драгоцен оквир за најискренија и највреднија осећања која су аутори песама и епова исказали. Велика тема је и песнике мањех замах претварала на тренутке на праве песничке „јунаке”.

**Злата Бојовић**

---

**Кључне речи:** Дубровник, Велики земљотрес 1667, Никола Бунић, Баро Бетера, Јакета Палмотић



Zlata Bojović

#### IL TERREMOTO DI RAGUSA (1667) NELLA LETTERATURA

Nel questo articolo si tratta sopra la tema “grande terremoto” di Ragusa 1667. Esistono molti descrizioni nella poesia (Nikola Bunić, Baro Betera, Petar Kanavelović – *Grad Dubrovnik vlastelom u trešnju*, Ankona, 1667), nei poemi epici (*Feniče* di Nikola Bunić, *Dubrovnik ponovljen* di Jaketa Palmotić), nelle poesie in lingua latina (Stijepo Gradić, Benedikt Rogačić, Benedikt Stojković).